

Біоетика та права людини у міжнародно-правовому аспекті

Виконав
Шимбарьов Владислав

Історія виникнення

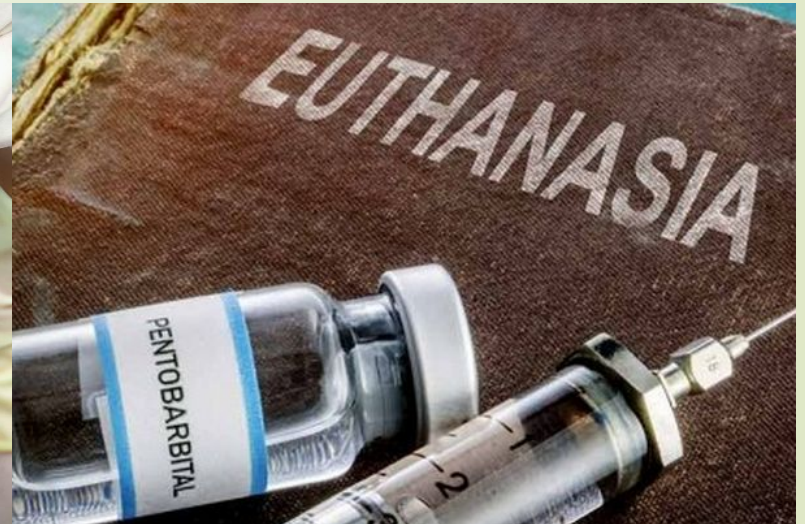
□ Біоетика – це складний феномен, який виник як відповідь на загрози моральному та фізичному благополуччю людини. Саме в ХІХ сторіччі, коли відбувся бурхливий розвиток медичнихтехнічних засобів, почався розвиток біоетики та правових процедур її регламентації. Світова спільнота була вимушена зіткнутися з двома важливими обставинами: пріоритет прав людини таосередження уваги на захисті цих прав і прогресу багатьох напрямів медицини (генетика, реаніматологія, трансплантологія та ін.).

Поява нових медичних технологій виявила досить велику кількість морально-етичних проблем, які не можна було вирішити лише в рамках лікарської етики і деонтології. У зв'язку з ситуацією, що склалась, відбулось закріплення біоетики як міждисциплінарної науки, як галузі знань, що дозволяє пояснити морально-етичні та правові аспекти медицини. Виникнення біоетики як міждисциплінарної галузі людського знання в середині ХХ ст. не було випадковим, його зумовила необхідність пошуку адекватної відповіді на загрозу з боку науково-технічного процесу в галузі біомедицини, як для природного (фізичного) буття людини, так і збереження його моральної ідентичності. У цьому контексті актуальним залишається попередження .

Біоетичні проблеми

- До біоетичних проблем відносять етичні питання абортів; контрацепції і нових репродуктивних технологій (штучне запліднення, сурогатне материнство); проведення експериментів на людині і тваринах; отримання інформованої згоди і забезпечення прав пацієнтів; визначення смерті, самогубства і евтаназії; проблеми відношення до вмираючих хворих (госписи); демографічної політики і планування сім'ї; генетики (зокрема проблеми досліджень геномів, генної інженерії і генотерапії); трансплантології; справедливості в охороні здоров'я; клонування людини, маніпуляцій із стволовими клітинами і ряд інших.

Біоетика в правову аспекті

- В юридичній літературі вказується на формування «біоправа», «біоетичного законодавства», «біоетичних прав людини». Спільний науковий поступ біології і медицини є вже усталеним традиційним поєднанням, зазначає О. Кашинцева, та формують крізь призму права нову галузь знань – біоюриспруденцію. Вагому роль у розвитку зазначених правових конструкцій відіграє процес формування та становлення міжнародно-правових стандартів у сфері біоетики. **В сучасній науковій літературі біоетика розглядається як спосіб осмислення важливих ситуацій, що стосуються здоров'я і хвороби, життя та смерті людини, і пошук гідних моральних шляхів виходу з них в умовах співвіснування альтернативних можливих рішень**; зазначається, що «**об'єктом біоетики** є втручання людини в природні процеси, її ставлення як до навколишньої, так і до людської природи. Її **предметом** є моральні проблеми, які виникають при цьому, – проблеми виживання людства та збереження Життя на планеті» .

Не можна не погодитись із тим, що в цілому біоетика існує швидше як безперестанне поле етичних та правових проблем, що розширюється і ускладнюється, та, як правило, не мають простих і однозначних рішень, ніж як наукова дисципліна із чітким і загальноприйнятим концептуальним апаратом. Для юридичної науки важливою є вказівка на зв'язок права та біоетики, аналіз феномену біоетики у контексті забезпечення прав людини. В межах теорії права, конституційно-правової та міжнародно-правової науки, права людини пов'язані зі сферою біоетичних проблем, пропонується розглядати як нове(найчастіше – четверте) покоління прав людини, що почало формуватися у 1990-х роках ХХ століття та «пов'язане із розвитком нових можливостей, обумовлених відкриттями у галузі медицини, генетики, біології» . Наразі міжнародно-правові стандарти прав людини в сфері біоетики перебувають на стадії формування, невирішеним залишається питання меж та імперативності відповідного правового (зокрема, і міжнародно-правового) втручання. Так, аналізуючи міжнародно-правовий аспект норм етики і права в питанні біомедичних досліджень, М. Медведєва згадує **три моделі взаємодії біоетики та права: 1) соціологічну модель** (роль права нівелюється, оскільки воно не здатне розв'язати етичні дилеми, індивідуальна свідомість і професійні стандарти медичної етики є головними регуляторами суспільних відносин); **2) формалістичну модель** (право відіграє провідну роль в регулюванні будь-яких біоетичних питань, визначаючи жорсткі санкції за порушення встановлених приписів); **3) ліберальну модель** (право закріплює лише деякі загальні біоетичні принципи) .

Нормативно-правове закріплення біоетики

- Перше найбільш резонансне обговорення міжнародною спільнотою проблем біоетики відбулося у Нюрнберзі (1946 р.) і було пов'язане з медичними дослідженнями на людях, що проводилися під час Другої світової війни. Саме тоді було створено так званий **«Нюрнберзький кодекс»**, який регламентував проведення наукових експериментів та дослідів на людях (вимоги даного кодексу є моральними нормами та не мали обов'язкового характеру). Важливість даного акту в його першості, суттєвого впливу на науково-медичну практику він не справив, а превалювання зацікавленості людства або окремих держав у отриманні наукових знань над інтересом збереження здоров'я окремих осіб продовжувалося. Серед міжнародних актів, що встановлюють етичні стандарти проведення наукових досліджень на людині, в основу якого покладено принцип автономії особи пацієнтів і випробовуваних, слід відзначити **Гельсінську декларацію про етичні принципи медичних досліджень за участю людини** Всесвітньої медичної асоціації (ВМА) прийнятої 1964 року із поправками 1975 р., 1989 р., 1996 р. та 2000 р., прийняті Радою міжнародних науково-медичних організацій у 1 **Міжнародні етичні керівні принципи стосовно біомедичних досліджень над людьми** 1982 р. із поправками 1993 р. та 2002 р. Зазначені акти акумулювали інтенсивні теоретичні дослідження етичних проблем щодо наукових експериментів, що є одним із фундаментальних напрямів біоетики, разом з тим **вони не мають обов'язкової юридичної сили**, за своїм статусом є етичними кодексами неурядових міжнародних об'єднань та структур.

«Загальну декларацію про біоетику та права людини»

- 19 жовтня 2005 року Генеральна конференція ЮНЕСКО прийняла «Загальну декларацію про біоетику та права людини», яка офіційно на рівні міжнародної організації визнала біоетику як глобальну галузь знань, що потребує правового забезпечення і пріоритетної уваги від законодавців усіх країн світу. Декларація, фактично, стала першим універсальним джерелом міжнародного біоетичного права, в якому були викладені основоположні принципи біоетики і яка підкреслила міжнародний глобальний характер біоетичних проблем.

На відміну від попередніх, навіть впливових декларацій, що приймалися професійними організаціями, ухвалення останньої Декларації 2005 року, як зазначається фахівцями-міжнародниками, вперше за всю історію біоетики продемонструвало прихильність всіх держав-членів міжнародного співтовариства до поваги та застосування основних принципів біоетики, сформульованих в одному єдиному тексті. Ухвалення декларації також демонструє, що на сьогоднішній день існує згода щодо принципів, які покладені в основу міжнародної мультикультурної біоетики, яка, у свою чергу, міцно базується на міжнародно визнаних правах людини. Інноваційний характер декларації полягає в тому, що вона проголошує зобов'язання урядів дотримувати ряд біоетичних принципів, що наділяє даний акт моральним авторитетом і породжує моральні зобов'язання для останніх .

Зміст Загальної декларації про біоетику та права ЛЮДИНИ

- У рамках сфери застосування цієї Декларації в рішеннях або практичних заходах, які мають вживатися або здійснюватися тими, до кого вона звернена, повинні дотримуватися наступних принципів:
- 1) повної поваги до людської гідності, прав людини і основних свобод, пріоритет інтересів і добробуту окремої людини над інтересами власне науки чи суспільства;
- 2) здійснення будь-якого медичного втручання в профілактичних, діагностичних або терапевтичних цілях тільки з попередньої, вільної і інформованої згоди відповідної особи на основі належно отриманої нею інформації. Згода у відповідних випадках має бути явно вираженою і може бути відкликаною відповідною особою в будь-який час і з будь-якої причини без негативних наслідків або збитку для неї;
- 3) проведення наукових досліджень тільки з попередньої, вільної, явно висловленої цією людиною та інформованої згоди. Інформація повинна бути адекватною, надаватися в зрозумілій формі та включати вказівку способів відкликання згоди. Згода може бути відкликана відповідною особою в будь-який час і за якою причини без негативних наслідків або збитку.
- 4) забезпечення недоторканості приватного життя та конфіденційності персональної інформації щодо особи. В максимально можливій мірі таку інформацію не слід використовувати або розголошувати, окрім як для цілей, для яких вона була зібрана або щодо яких давалася згода, відповідно із міжнародним правом, зокрема міжнародними нормами в галузі прав людини;
- 5) додержання основоположного принципу рівності всіх людей у тому, що стосується їх гідності та прав, для цілей справедливого та рівноправного поводження з ними;
- 6) недопущення дискримінації ні до жодної окремої особи чи групи осіб; не може бути виправдано жодних підстав для порушення принципу поваги до людської гідності, прав людини та основних свобод;
- 7) підтримання поваги до культурного різноманіття та плюралізму;
- 8) заохочення солідарності та співробітництва між людьми та міжнародної співпраці;
- 9) сприяння зміцненню здоров'я та соціальному розвитку свого населення має ставати однією з основних цілей урядів, яку поділяють усі верстви суспільства.

Участь України у сфері біоетики

- Першим обов'язковим для виконання міжнародно-правовим актом в сфері біоетики можна вважати загальноєвропейську Конвенцію про захист прав та гідності людини у зв'язку із застосуванням досягнень біології та медицини: Конвенція про права людини і біомедицину (Рада Європи, 1997 р.), що набула чинності 1999 р. та додаткові Протоколи до неї. Долучення України до міжнародноправового регулювання проблем в сфері біоетики передбачає необхідність ратифікації зазначеної Конвенції.
- У багатьох країнах існує мережа комітетів з біоетики: центральні, регіональні і місцеві (лікарняні або інститутські). В даний час чисельні міжнародних організацій здійснюють діяльність і мають консультативні органи в області біоетики. Формування біоетики як глобальної галузі знань є одним із пріоритетних напрямків діяльності ЮНЕСКО. Її програма по етиці була ініційована в 1993 р. створенням Міжнародного комітету з біоетики (МКБ) – першого і до теперішнього часу єдиного комітету з біоетики з глобальними сферою дії і членством експертів.
- Слід відзначити й участь України у програмах ЮНЕСКО. Наприклад, у грудні 2010 р. створене Українське Відділення Кафедри ЮНЕСКО з біоетики Інституту медичного і фармацевтичного права та біоетики Академії адвокатури України, яке є частиною Міжнародної мережі Відділень Кафедри ЮНЕСКО з біоетики.

ВИСНОВКИ

- Міжнародно-правове регулювання біоетичних проблем знаходиться в стадії формування та становлення, характеризується, з однієї сторони, єдністю намірів країн світу врегулювати дані питання на підставі концепції людської гідності та загальновизнаних міжнародно-правових стандартів у галузі прав людини. З іншого боку, існування різних моделей біоетики, різних підходів до тлумачення змісту низки оціночних понять (та ж «людська гідність»), що склалися внаслідок плюралізму культурних чинників зумовлюють неоднозначність та певну невизначеність такого регулювання, зокрема стосовно кардинальних питань біоетики, таких наприклад, як визначення початку та закінчення життя, правового статусу ембріона тощо.

